

Naar een gansveilig Schiphol

Mogelijkheden voor aangepaste
teeltregelingen

Naar een gansveilig Schiphol

Mogelijkheden voor aangepaste teeltregelingen

Wouter Tolkamp

Henk Kloen

Adriaan Guldemon

Dit onderzoek is financieel mogelijk gemaakt door Directoraat-Generaal Luchtvaart en Maritieme Zaken (DGLM) van het ministerie van Verkeer & Waterstaat en Schiphol.

CLM Onderzoek en Advies

Culemborg, april 2010

CLM 730-2010

Abstract

In de periode augustus-september vormt geoogst graan een aantrekkelijke voedselbron voor met name lokaal broedende grauwe ganzen. Om de vliegveiligheid rond Schiphol te vergroten zijn twee "ganzenpreventiepakketten" ontwikkeld die ervoor moeten zorgen dat de graanstoppel met het gevallen graan binnen twee dagen na de oogst wordt ondergewerkt. Er blijkt een redelijk draagvlak onder agrariërs voor deze pakketten.

Voorwoord

Ganzen en Schiphol vormen een ongelukkige combinatie. Ganzen vormen een groot risico voor de vliegveiligheid en daarom heeft Schiphol in samenwerking met LTO-Noord gevraagd aan CLM Onderzoek & Advies om te onderzoeken of alternatieve teelten mogelijk zijn die onaantrekkelijk zijn voor ganzen. Het Directoraat-Generaal Luchtvaart en Maritieme Zaken (DGLM) van het ministerie van Verkeer & Waterstaat en Schiphol hebben dit onderzoek financieel mogelijk gemaakt.

We danken de Begeleidingscommissie hartelijk voor het constructieve meedenken met het project. Hierin hadden zitting:

- Erwin van Liempd, provincie Noord-Holland (vervanger Bas de Jong)
- Klaas Zwart, Inspectie Verkeer en Waterstaat (IVW), ministerie V&W
- Ria Kemp, gemeente Haarlemmermeer
- Nico Koeckhoven, LTO afdeling Haarlemmermeer
- Paul Munsterman, LTO afdeling Haarlemmermeer
- Hans Ghijssels, LTO-Noord
- Walter Menkveld, Schiphol

Ook de leden van de expertgroep danken we voor hun inbreng. Deze bestond uit:

- Theo Boudewijn, Bureau Waardenburg
- Ria Kemp, gemeente Haarlemmermeer
- Diederik van Liere, CABWIM consultancy
- Koos Maasbach, Faunafonds
- Ton Mens, Schiphol, Bird Control
- Wout Uijthoven, PPO-WUR
- Frank Visbeen, Landschap Noord-Holland
- Kees van Wijk, PPO-WUR

en de agrariërs:

- Reinier van Elderen
- Richard Enthoven
- Nico Koeckhoven
- Paul Munsterman
- Jan Parlevliet
- Piet van Wijk

Verder bedanken we de agrariërs die aan de enquête hebben meegedaan en die zich verantwoordelijk voelen voor de vliegveiligheid rond Schiphol.

Grauwe ganzen vliegend naar Schiphol (foto Theo van Lent).

Inhoud

Voorwoord	
Inhoud	
Samenvatting	I
1 Inleiding	1
2 Aanpak	3
2.1 Gevolgde stappen om tot een regeling te komen	3
2.2 Organisatie	4
3 Mogelijke maatregelen	5
3.1 Probleemanalyse en uitgangspunten	5
3.2 Inventarisatie maatregelen	6
3.3 Selectie maatregelen	8
3.4 Uitwerking maatregelen	10
3.5 Organisatie	13
4 Kosten voor de regeling	15
4.1 Kostenrange als geen graan wordt geteeld	15
4.2 Kostenrange met regeling onderwerpen stoppel	16
5 Draagvlak en animo	17
5.1 Resultaat draagvlakmeting	17
5.2 Conclusie draagvlakmeting	19
6 Voorstel uitvoering regeling	21
7 Conclusies en aanbevelingen	25
Bronnen	27

Samenvatting

Ganzen en Schiphol vormen een ongelukkige combinatie. Ganzen vormen een groot risico voor de vliegveiligheid, met name in de periode augustus-september, wanneer met name lokaal broedende grauwe ganzen op het geoogste graanpercelen voedsel zoeken op gevallen graankorrels. Daarom heeft Schiphol in samenwerking met LTO-Noord gevraagd aan CLM Onderzoek & Advies om te onderzoeken of alternatieve teelten mogelijk zijn die onaantrekkelijk zijn voor ganzen.

In een expertbijeenkomst en in een bijeenkomst met akkerbouwers uit de Haarlemmermeer hebben we onderzocht welke pakketten mogelijk waren. Hieruit kwam naar voren dat er draagvlak is voor een tweetal pakketten die graanpercelen na de oogst minder of niet meer aantrekkelijk voor ganzen kunnen maken:

- Versneld onderploegen van graanstoppel;
 - Versneld onderwerken graanstoppel voor het inzaaien van een groenbemester.
- Kern van deze pakketten is dat de stoppel, met daarbij het gevallen graan, binnen twee dagen wordt ondergewerkt. Uit een animometing onder akkerbouwers in de Haarlemmermeer bleek het meeste draagvlak voor het 'groenbemestingspakket', want dat sluit het beste aan bij de gangbare praktijk.

De kosten voor deze "ganzenpreventiepakketten" bedragen respectievelijk € 803,- en € 845,-/ha. Wanneer deze regeling in de hele Haarlemmermeer zou worden toegepast kost deze ca. € 2,5 mln. per jaar. Ter vergelijking: een rigoureuze maatregel, een "geen-graanregeling", kost ca. € 5,1 tot 5,5 mln. per jaar. Bovendien zal het draagvlak voor een dergelijk regeling gering zijn.

Het telen van een alternatief gewas in plaats van graan is nog lastig. Alternatieven, die onaantrekkelijk zijn voor ganzen, zijn er nauwelijks en met een mogelijk energiegewas, soedangras, is nog weinig ervaring. Ook de markt hiervoor is nog niet ontwikkeld, maar Schiphol zou hierin een aanjaag rol kunnen spelen.

De voorgestelde pakketten kunnen rekenen op een redelijk draagvlak bij akkerbouwers in de Haarlemmermeer, waarbij als knelpunten en vragen worden genoemd: korte periode van inwerken (twee dagen); knelpunt voor twee dagen als het weer niet meezit; risico's op structuurschade door het vroege ploegen; risico op 'afwenteling' van ganzenschade op andere gewassen, met name gras. Duidelijk is ook dat de pakketten een onderdeel moeten zijn van een breder ganzenbeleid, waar populatieregulatie een onderdeel van vormt.

De voorgestelde pakketten zullen eerst moeten worden uitgetest op effectiviteit voor het verminderen van het aantal ganzen en voor inpasbaarheid van de regeling. Op basis hiervan moeten de pakketten jaarlijks worden bijgesteld, ook wat betreft de doorrekening (indexering) van de kosten.

1 Inleiding

Het toenemende aantal ganzen bezorgt niet alleen agrariërs overlast, maar vormt ook voor landende en opstijgende vliegtuigen rond Schiphol een groot risico. Dit betreft vooral lokaal broedende grauwe ganzen. Deze foerageren op graanpercelen in de buurt van de start- en landingsbanen in de periode juli – september/oktober. LTO-Noord wil samen met Schiphol nagaan hoe overlast van deze ganzen is te verminderen.

Schiphol en de Nederlandse Staat zijn verantwoordelijk voor het waarborgen van de vliegveiligheid (op Schiphol respectievelijk daarbuiten) en moeten maatregelen nemen om het risico op aanvaringen te minimaliseren. Naar aanleiding van een Expertmeeting *Ganzen en Schiphol* in november 2008 is geconcludeerd dat, naast populatiereductie, het verminderen van het voedselaanbod (met name graan) rond Schiphol een effectieve strategie zou kunnen zijn om de ganzenoverlast te verminderen.

Schiphol en Directoraat-Generaal Luchtvaart en Maritieme Zaken (DGLM) van het ministerie van Verkeer & Waterstaat hebben LTO-Noord en CLM gevraagd om te onderzoeken of de omgeving van Schiphol minder aantrekkelijk voor ganzen gemaakt kan worden. Gedacht wordt aan maatregelen om graan minder beschikbaar te maken, of door er andere gewassen dan graan te telen. Daarbij wordt een vergoedingsregeling uitgewerkt om de agrariërs schadeloos te stellen. In dit project worden agrariërs nauw betrokken via LTO Noord afdeling Haarlemmermeer door middel van bijeenkomsten en brieven voor alle in het gebied actieve akkerbouwers.

Parallel aan het ontwikkelen van deze regelgeving vindt uitgebreide monitoring van de aantallen ganzen plaats. Op verzoek van Schiphol en in opdracht van de Provincie Noord-Holland voerde Landschap Noord-Holland in 2009 monitoring uit in de gehele regio rond Schiphol (in drie provincies), met tellingen eens per maand, en in de piekperiode juli-september eens per twee weken. Tevens voerde Bureau Waardenburg onderzoek uit met grauwe ganzen met halsringen en GPS zenders om de herkomstgebieden van de ganzen te achterhalen.

Doel van dit project is:

- Verminderen van het voedselaanbod voor ganzen rondom Schiphol om op deze manier het aantal ganzen terug te brengen en daarmee het aanvaringsrisico te verkleinen.

2 Aanpak

In dit hoofdstuk beschrijven we de aanpak van het onderzoek, het gebied waarop een mogelijke regeling primair gericht is en de organisatie en begeleiding van het project.

2.1 Gevolgde stappen om tot een regeling te komen

In het project zijn de volgende stappen gezet.

1. Globale kostenraming. Als eerste is een globale inschatting van mogelijke kosten van de regeling gemaakt voor het gehele graanareaal van de Haarlemmermeer, met een schatting van de schadevergoeding indien de gehele (financiële) opbrengst van deze granen zou moeten worden vergoed. Daarbij is gebruik gemaakt van de schadevergoeding die LTO Nederland en Gasunie zijn overeengekomen voor vergoeding van schade bij leidingaanleg, en de vergoeding voor ganzenschade aan graan zoals Faunafonds deze berekent.
2. Tijdige en goede communicatie met de akkerbouwers in de Haarlemmermeer. Akkerbouwers zijn tot dusver op twee tijdstippen betrokken:
 - Via een brief van LTO Noord, in overleg met LTO afd. Haarlemmermeer, zijn akkerbouwers in het noordelijke deel van de Haarlemmermeer geïnformeerd over dit project en uitgenodigd voor deelname aan een informatiebijeenkomst.
 - Toen de conceptregeling gereed was, is deze aan hen toegestuurd samen met een korte enquête ("animometing").

Concepten zijn voorgelegd aan de leden van de begeleidingscommissie.

3. Inventarisatie van mogelijke maatregelen voor ganzenpreventie. Er is een lijst opgesteld welke maatregelen mogelijk zijn om percelen waarop normaliter graan wordt geteeld onaantrekkelijk te maken voor ganzen:
 - aanpassingen in de graanteelt en stoppel;
 - vervangende gewassen voor graan;
 - groenbemesters of braak.Tevens zijn criteria opgesteld waaraan deze maatregelen moeten voldoen.
4. Bespreking en selectie van maatregelen. In een expertmeeting met een aantal akkerbouwers uit de Haarlemmermeer en met een aantal experts op het gebied van akkerbouw en ganzen zijn criteria en mogelijke maatregelen, en randvoorwaarden waaraan een regeling moet voldoen besproken. Vervolgens zijn enkele voorbeeldmaatregelen nader uitgewerkt en besproken in een bredere bijeenkomst waarvoor alle akkerbouwers in het noordelijk deel van de Haarlemmermeer zijn uitgenodigd.
5. Opstellen van concept ganzenpreventiepakketten en een regeling. Voor de geselecteerde maatregelen zijn voorwaarden opgesteld en benodigde vergoedingen berekend op basis van te maken kosten volgens KWIN. Het concept is

voorgelegd aan enkele agrariërs en landbouwkundigen van PPO. Er is een conceptregeling opgesteld rekening houdend met EU-regelgeving.

6. De conceptregeling is besproken door de begeleidingscommissie. ook is de stand van zaken rond financiering en verdere planning van de invoering van de regeling besproken.
7. Animometing. De ganzenpreventiepakketten zijn met een uitgebreide toelichting toegezonden aan de betrokken akkerbouwers rond Schiphol met de vraag of men aan de pakketten zou willen deelnemen.

Implementatie regeling

Het was oorspronkelijk de bedoeling dat al voor 2010 budget en voldoende draagvlak is voor een regeling. Dan hadden we in het najaar contracten met akkerbouwers kunnen afsluiten (inspanningsverplichting). Er is nog geen zicht op financiën voor een regeling, dus het begrote budget voor dit onderdeel is tot eind 2010 gereserveerd. De opzet was als volgt: we stellen eerst een modelcontract op. Ook zal een protocol voor de handhaving worden uitgewerkt. Onderzocht wordt of LTO Noord formeel de contracten met de akkerbouwers kan afsluiten, zoals zij dat nu ook al doen met contracten tussen agrariërs en de Gasunie i.v.m. het aanleggen van gasleidingen.

2.2 Organisatie

CLM Onderzoek en Advies is uitvoerder van het project.

Over alle stappen is nauw overleg gevoerd met de opdrachtgever, Hans Ghijsels van LTO Noord (Belangenbehartiging) en met Walter Menkveld van Bird Control Schiphol.

Tevens is de voortgang tweemaal (eind juni 2009 en februari 2010) in een uitgebreidere begeleidingscommissie besproken. Zie voor de samenstelling van de Begeleidingscommissie het Voorwoord.

Het project is uitgevoerd in de periode van juni 2009 tot maart 2010.

3 Mogelijke maatregelen

Net geoogste graanpercelen hebben een aantrekkende werking op met name grauwe ganzen. Zij foerageren graag op de graanstoppel en eten van de overblijvende graankorrels. Om de aantrekkende werking van het akkergebied rond Schiphol te beperken zijn verscheidene maatregelen verkend. Na die verkenning zijn de meest kansrijke maatregelen verder uitgewerkt en is een voorstel gedaan voor maatregelen.

3.1 Probleemanalyse en uitgangspunten

Probleem

- Toenemende aantallen ganzen, vooral ook in de zomer, vormen een groot risico voor het vliegverkeer van Schiphol.
- De grootste aantallen ganzen zitten in rijpe wintertarwe (aantrekkelijk, want zeer energierijk en meest voorkomend gewas in Haarlemmermeer).
- Landelijk vinden schade-uitkeringen voor grauwe gans ook plaats in aardappel, ui, kool, suikerbiet, erwt, bonen, andere granen, graszaad en gras.

Granen maken in de Haarlemmermeer ca. 49% van het areaal akkerbouw uit (gemiddeld 3.080 ha voor de periode 2005-2008; CBS-Statline), en wintertarwe is daarvan veruit de belangrijkste. Op bescheiden areaal vindt daarnaast wat gersteteelt plaats. De meeste akkerbouwers hebben een vier- tot zesjarige vruchtwisseling waarin tarwe dus meerdere keren voorkomt, en daarnaast zijn aardappel en suikerbiet het belangrijkste in areaal en in inkomensvorming. Blijvend grasland speelt een ondergeschikte rol omdat dit minder vaak rond Schiphol voorkomt en in de nazomer minder aantrekkelijk is voor ganzen dan graanstoppels.

Wat maakt een gewas aantrekkelijk voor ganzen?

- "smakelijk" zonder giftige of smaakbedervende stoffen;
- eiwitrijk (jonge delen van gras, jong graan of aren/korrels);
- lage begroeiing (mogelijke voorkeur voor legerend graan);
- geen/weinig verstoring;
- open landschap.

Drie denkrichtingen

Het grootste probleem vormt de graanstoppel waarop ganzen gemakkelijk graankorrels kunnen vinden. Dit probleem doet zich korte tijd van het jaar voor, in juli - september/oktober. Welke maatregelen zijn denkbaar om percelen waar normaliter graan wordt geteeld, onaantrekkelijk te maken voor ganzen?

Bij de inventarisatie van mogelijke maatregelen zijn drie richtingen verkend:

- aanpassingen in de graanteelt en -stoppel zelf;
- vervangende gewassen die verkoopbare producten opleveren;
- niet vermarktbaar teelten: groenbemesters, natuur- of zwarte braak.

Het ligt voor de hand dat de kosten zullen toenemen van 1^e naar 3^e denkrichting, vandaar dat het accent is gelegd op de eerste denkrichting.

Randvoorwaarden voor maatregelen

- Alternatief gewas onaantrekkelijk voor ganzen.
- Past teelttechnisch in bouwplan met biet en aardappel:
 - goed te telen op klei;
 - past als volggewas en als voorvrucht voor aardappel of biet, en liefst voor allebei: dus start teelt na 1 oktober voorafgaand aan teeltjaar, einde teelt voor 1 november om hoofdgrondbewerking mogelijk te maken;
 - neutraal of positief effect op bodemgezondheid:
 - o levering organische stof;
 - o instandhouden/verbeteren bodemstructuur;
 - o geen aaltjesvermeerdering;
 - o geen andere bodemgebonden ziekten.
- Compensatie voor extra kosten (arbeid, machinewerk) en saldooverlies.
- Maatregel moet controleerbaar zijn.
- Moet niet leiden tot meer vliegbewegingen van ganzen, dus voorkomen van neerstrijken van ganzen kan, maar niet weggagen van al neergestreken ganzen (wel weren, niet verjagen).
- Indien een financiële regeling wordt getroffen moet dat met een betrouwbare partner in een eenvoudige procedure en met een toereikende vergoeding.

Aanvullende criteria die maatregel meer aantrekkelijk / haalbaar maken:

- Mechanisatie aanwezig op bedrijf of in de regio.
- Afzetmogelijkheden binnen de regio al aanwezig (voor alternatief gewas).
- Positief saldo, dat van tarwe benaderend.

3.2 Inventarisatie maatregelen

Maatregelen die in aanmerking komen om de aantrekkende werking van graan-stoppel te voorkomen zijn:

1. Aanpassingen in de graanteelt.
2. Teelt van vervangende gewassen.

Aanpassingen in de graanteelt en -stoppel

Aanpassingen in de teelt zelf zijn gericht op het minder aantrekkelijk maken van de graanakkers voor ganzen.

Mogelijke aanpassingen die uit onderzoek en uit de expertmeeting naar voren zijn gekomen:

- Direct onderploegen van de stoppel.
- Direct inwerken stoppel en groenbemester inzaaien.
- Direct mesten op de stoppel.
- De tarwe zelf minder bemesten om legeren te voorkomen.
- Zomertarwe in plaats van wintertarwe: geen aantrekkingskracht voor ganzen in de winter.
- Ook na aardappel en biet is direct onderwerken van oogstresten aan te raden. Vaak gebeurt dit al omdat vervolgens wintertarwe wordt ingezaaid.
- Opgaande begroeiing in smalle stroken aanleggen, om gebied landschappelijk onaantrekkelijk voor ganzen te maken. Dit zou effectief kunnen zijn, maar in Nederland zijn ook voorbeelden van veel ganzen op percelen naast/tussen grienden en tussen opgaande maïs. Als opgaande begroeiing zou een lengtestrook van een gewas kunnen dienen, bijv. 1 m breed, 50-100 m uiteen. De begroeiing zou een energiegewas kunnen zijn, liefst wel eenjarig. Een smalle strook maïs heeft risico dat ganzen dat juist smakelijk en toegankelijk vinden.
- Graan vroeger oogsten, deegrijp als gps (kuilvoer voor vee).

- Werende maatregelen met nieuwe geautomatiseerde systemen.
- Een onsmakelijk middel op de stoppel spuiten zoals antiquinon dat in Amerika op golfbanen wordt gebruikt. Het spuiten is makkelijk uitvoerbaar, wel zijn er vragen over toelating (nog niet in Nederland), gevolgen voor ander vogels en fauna, en voor voedselproducten.
- Keuze voor vroegrijp ras.

Teelt van vervangende gewassen

Als mogelijke gewassen zijn genoemd:

- koolzaad;
- onbemest grasland, twee zware snedes oogsten;
- vezelgewassen zoals hennep, brandnetel;
- kleine zaadgewassen zoals: blauw maanzaad, teunisbloem;
- cichorei (areaal in 2008 in Noord-Holland sterk toegenomen);
- nieuwe hoog opgroeiende energiegewassen zoals soedangras (éénjarig) of olifantsgras (miscanthus), wat echter meerjarig is (ca. 10 jaar!) en daardoor niet past in de vruchtwisseling;

In de verkenning onderzochte gewassen die **niet** in aanmerking komen:

Gewas (enigszins) aantrekkelijk voor ganzen:

- kool (spruitkool of alle koolsoorten?)
- erwt
- bonen
- (alle) andere granen
- graszaad
- luzerne
- gras
- maïs (als veevoer of als energiegewas)

Gewassen die – als rooivrucht met lange groeiperiode - niet in bouwplan met aardappel en biet passen:

- knolselderij
- kool
- (meer) aardappel
- (meer) ui

Te zware grond in Haarlemmermeer:

- witlof
- prei
- schorseneer
- krotten

Teelt van niet-vermarktbaar gewassen: groenbemesters

Niet aantrekkelijk zijn gewassen met een:

- "scherpe smaak";
- hoog suikergehalte (klopt voor alle gewassen behalve suikerbiet die ze wel lekker vinden);
- vezelige en/of harige gewassen.

Opties:

- kruisbloemigen: veelal aaltjesvermeerderend, behalve bepaalde rassen bladrammenas;
- Phacelia;
- tagetes/afrikaantje;
- gras of graan dat later in voorjaar wordt bewerkt of ondergewerkt;

- mengsel van gras/graan/opgaande kruiden (bijv. boekweit, teunisbloem, zonnebloem, bladrammenas).

Niet aanmerking komend, want aantrekkelijk voor ganzen:

- klavers
- luzerne

3.3 Selectie maatregelen

In een deskundigenbijeenkomst met vijf agrariërs uit de Haarlemmermeer, een aantal ganzenkenners en landbouwkundigen is een overzicht van mogelijke maatregelen besproken. Met hen zijn we tot de meest kansrijke maatregelen gekomen. Deze meest kansrijke maatregelen zijn nogmaals besproken in een bredere bijeenkomst van agrariërs.

Aanpassingen in de graanteelt

In de bijeenkomsten ontstond al snel consensus dat direct inwerken van de graanstoppel, al dan niet gevold door een groenbemester, waarschijnlijk het meest effectief, het meest praktisch en het minst kostbaar is.

Het direct na oogst onderploegen is het meest effectief omdat het met deze kerende grondbewerking zeker is dat alle korrels worden ondergewerkt. Een andere methode voor het onderwerken is het gebruik van de schijveneg of cultivator om de stoppel onder te werken; als voorbereiding om vervolgens een groenbemester in te zaaien. Volgens agrariërs is met zowel cultivator als met schijveneg volledige inwerking van graankorrels uitvoerbaar.

Als een groenbemester wordt ingezaaid, dan moet die voor ganzen onaantrekkelijk zijn. Kruisbloemige groenbemers, vooral bladrammenas, zijn minder/niet aantrekkelijk. Klaver en gras trekken juist ganzen aan en moeten daarom niet worden gebruikt.

- 2x ploegen achtereen gaat slecht, na 1x ploegen moet je zoveel mogelijk van de grond afblijven. Dus na ploegen in augustus kan in najaar of voorjaar een onkruidbestrijding worden uitgevoerd, vaak chemisch, evt. met cultivator. Er is meer kans op verslemping en onkruidgroei. Sommige boeren doen dit nu al, voor anderen wordt dit een extra bewerking.
- Stoppelploeg heeft men niet meer.
- Als je een groenbemester wilt, is ploegen een minder gunstige of onwenselijke voorbereiding en kan een schijveneg, liefst direct samen met zaai-combinatie, worden gebruikt.
- Hoofddeelt een groenbemester: kan worden gezaaid tussen mei en augustus, maaien en/of inwerken van september tot november. Zaadzetting is te voorkomen door vrij hoog af te maaien, waarna wat hergroei mogelijk is.
- Zaadzetting moet voorkomen worden om ganzen of duiven aan te trekken (koolzaad trekt veel duiven aan!).

Met een monitoringsprogramma zal de effectiviteit van de onderwerkingsmethodes moeten worden getoetst.

Teelt van vervangende gewassen

Het meest aansprekende vervangende gewas is voor agrariërs een energiegewas. Nieuwe hoog opgroeiende energiegewassen zoals soedangras of energiemais lijken economisch het meeste perspectief te hebben. Energiemais past echter niet goed in

de vruchtwisseling vanwege de hoge nutriëntenbehoefte en de slechte structuur die het gewas nalaat. Soedangras heeft niet deze nadelen, maar er is nog weinig ervaring met deze teelt.

Voorwaarde voor energiegewassen is wel dat er afzet voor moet worden gecreëerd. Hier ligt een prachtige kans voor Schiphol om duurzame energie te produceren en daarbij samen te werken met agrariërs. Dit is een interessant idee waarvoor in de eerste plaats een biomassacentrale in de (nabijheid van) de Haarlemmermeer nodig is. Er lopen verschillende initiatieven op dit vlak, maar er is nog geen zicht op start binnen enkele jaren.

Andere vermarktbaar gewassen spreken niet aan ofwel omdat ze niet in de vruchtwisseling passen, ofwel omdat ze afhankelijk zijn van een kleine nichemarkt en daarmee onvoldoende afzetmogelijkheid bieden.

Teelt van niet-vermarktbaar gewassen

Zo lang energiegewassen nog geen afzetmogelijkheid hebben, vinden agrariërs een kruisbloemige groenbemester de beste optie.

Kruisbloemige groenbemesters als graanvervanger, vooral bladrammenas, zijn minder aantrekkelijk. Het saldo van graan zal moeten vergoed, rekening houdend met minder werkzaamheden.

Zwarte braak is slecht voor de bodem en vergt veel grondbewerking en bespuitingen, wat niet aanspreekt. Natuurbraak (met een mengsel van kruiden en evt. gras) heeft een wat hoger landbouwkundig risico (veronkruiding, moeilijker in te werken), en heeft risico dat dit alsnog ganzen aantrekt.

Wat maakt een regeling aantrekkelijk voor agrariërs?

In de deskundigenbijeenkomst is ook besproken wat belangrijk is om een regeling aantrekkelijk te maken voor agrariërs.

De deelnemende experts mochten stickers plakken bij de voor hen belangrijkste argumenten. De lijst is gepresenteerd, waarbij de agrariërs een bonus bovenop de schadevergoeding toevoegden, en een betrouwbare partner (die afspraken nakomt). Dit levert de volgende prioriteit op (aantal stickers van agrariërs, resp. overige experts):

- billijke financiële schadeloosstelling met bonus (7-5);
- betrouwbare partner eenvoudige administratieve regeling (5-5);
- passend in bouwplan (3-2);
- meerjarige overeenkomst (0-2);
- positieve bijdrage aan bodem (0-1).

Niet gekozen:

- eenjarige overeenkomst;
- hulp bij mechanisatie en/of afzet nieuw gewas/product;
- arbeidsbehoefte (niet meer dan graan);
- minder ganzen op en rond mijn bedrijf.

3.4 Uitwerking maatregelen

Het versneld na de oogst onderwerken van de graanstoppel is een effectieve maatregel die technisch goed uitvoerbaar is en de productie niet benadeelt. Het inwerken moet binnen twee dagen plaatsvinden, voordat de ganzen de stoppel ontdekken en in de daarop volgende weken naar steeds nieuw vrijgekomen stoppels kunnen verplaatsen. Dit is arbeidstechnisch moeilijk inpasbaar omdat de werkzaamheden in een periode van piekarbeid vallen. Daarom is een vergoeding voor de maatregelen die versneld moeten worden uitgevoerd noodzakelijk op basis van loonwerkkosten. Om snel inwerken mogelijk te maken is het tevens noodzakelijk het stro te hakselen. Kosten voor hakselen en gedeerde stro-inkomsten zijn onderdeel van de vergoeding.

Het onderploegen van de graanstoppel is het meest effectief maar dan is het inzaaien van een groenbemester niet meer mogelijk. Om de boeren een keuze te geven zijn twee pakketten voorgesteld: pakket 1 waarbij de stoppel snel wordt ondergeploegd en pakket 2 waarbij de stoppel wordt ondergewerkt met een cultivator of schijveneg en vervolgens een groenbemester wordt ingezaaid. De groenbemester zelf mag uiteraard niet aantrekkelijk zijn voor ganzen.

Hieronder worden de pakketten weergegeven en vervolgens wordt een toelichting gegeven op de pakketten.

Pakket 1. Versneld onderploegen graanstoppel

Doel

Direct na de oogst van granen,¹ de stoppel en daarmee overblijvende graankorrels onderploegen om te voorkomen dat ganzen op de percelen met graanstoppel afkomen.

Maatregel

Binnen twee dagen na de start van de oogst van het graan is de stoppel ondergeploegd (samen met het gehakselde stro en het gevallen graan).

Verplichte registratie

De volgende data moeten worden bijgehouden door de ondernemer:

- datum van oogst van het graan;
- datum onderploegen stoppel;
- datum gebruik van organische mest (monitoring of mesten extra helpt ganzen te weren).

Vergoeding

Kosten die gemaakt worden voor extra handelingen (zie tabel 3.1).

¹ Het betreft hier zowel winter- als zomergraan ongeacht de graansoort.

Tabel 3.1 Kosten extra handelingen

	Kosten per ha*
Stro hakselen	€ 80,-
Mestgift ter vertering stro (50 kg N per ha, organische of kunstmest)**	€ 50,-
Toedienen mest	€ 30,-
Grondbewerking met ploeg (inwerken stro en stoppel)	€ 153,-
Derving verkoop grote stro balen opbrengst 5 ton/ha***	€ 425,-
Uitvoer extra bestrijding onkruiden (incl. middel)	€ 65,-
Totaal	€ 803,-

* Kosten gebaseerd op KWIN Veehouderij 2009-2010.

** Kosten voorlopige schatting i.o.m. LTO.

*** Kosten voor 2009, grote balen: 85,-/ton, zie ook Toelichting bij de regeling.

Controlepunten

- Het hakselen van het stro (i.v.m. vergoeding opbrengstderving verkoop stro).
- Het onderploegen van de graanstoppel en gehakseld stro (niet of alle graankorrels zijn ondergewerkt, dat wordt wel gemonitord).

Pakket 2. Versneld onderwerken graanstoppel voor het inzaaien van een groenbemester

Doel

Na de oogst van granen alle stoppel en overblijvende graankorrels onderwerken en een groenbemester inzaaien om te voorkomen dat ganzen op de percelen met graanstoppel afkomen. Voorwaarde is dat de groenbemester zelf niet aantrekkelijk is voor ganzen. Daarmee zijn gras en klaver ongeschikt omdat die gewassen ganzen aantrekken. Kruisbloemigen zijn over het algemeen niet aantrekkelijk voor ganzen. Bladrammenas is bijvoorbeeld een geschikt gewas.

Maatregelen

1. **Binnen twee dagen** na de start van de oogst van het graan is de stoppel ondergewerkt met een cultivator of schijveneg.
2. Het stro wordt verhakseld en ondergewerkt.
3. Na het onderwerken wordt een kruisbloemige groenbemester ingezaaid (die zijn niet aantrekkelijk voor ganzen). De inzaai van klaver of gras is niet toegestaan.
4. Om de groenbemester later in het seizoen onder te werken moet vanwege de relatief vroege inzaai een keer extra worden gemaaid of geklepeld.

Verplichte registratie

De volgende data moeten worden bijgehouden door de ondernemer:

- datum van oogst van het graan;
- datum inwerken stoppel;
- methode van inwerken;
- datum gebruik van organische mest (monitoring of een organische mestgift extra helpt om ganzen te weren);
- datum inzaai groenbemester en soort groenbemester.

Vergoeding

Kosten die gemaakt worden voor extra handelingen (zie tabel):

Tabel 3.2 Kosten extra handelingen

	Kosten per ha*
Stro hakselen	€ 80,-
Mestgift ter vertering stro (50 kg N per ha, organische of kunstmest)**	€ 50,-
Toedienen mest	€ 30,-
Grondbewerking met cultivator of schijveneg: inwerken stro	€ 70,-
Grondbewerking met cultivator of schijveneg: voorbereiden zaaibed	€ 70,-
Uitvoer extra bestrijding onkruiden (incl. middel)***	€ 65,-
Derving verkoop grote stro balen opbrengst 5 ton/ha****	€ 425,-
Extra keer maaien/klepelen voor het onderwerken groenbemester	€ 55,-
Totaal	€ 845,-

* Kosten gebaseerd op KWIN Veehouderij 2009-2010.

** Kosten voorlopige schatting i.o.m. LTO.

*** Kosten middel (glyfosaat) uit Handleiding gewasbescherming akkerbouw en veehouderij 2008 DLV Plant.

**** Kosten voor 2009, grote balen: 85,-/ton, zie ook Toelichting bij de regeling.

Controlepunten

- het hakselen van het stro (i.v.m. vergoeding opbrengstderving verkoop stro);
- het onderwerken van de graanstoppel en gehakseld stro (niet of alle graankorrels zijn ondergewerkt, dat wordt wel gemonitord);
- het inzaaien van een niet voor ganzen aantrekkelijke groenbemester.

We stellen voor dat in het eerste experimentele jaar de deelnemende boeren een aanvullende vergoeding ontvangen van € 100,- per bedrijf voor deelname aan monitoring en evaluatie.

Toelichting bij de regeling

Hieronder geven we aan waarom we tot de keuze van de te vergoeden maatregelen zijn gekomen.

- Uitgangspunt bij de maatregelen is dat de stoppel, en daarmee de graankorrels, in twee dagen zijn ondergewerkt. Dat is noodzakelijk omdat graankorrels de ganzen aantrekken en hoe sneller die zijn ondergewerkt, hoe sneller het perceel onaantrekkelijk is voor de ganzen. Dit vergt extra inspanningen van de ondernemer die in deze periode het druk heeft met de graanoogst.
- De vergoedingen zijn gebaseerd op loonwerkkosten uit het handboek Kwantitatieve Informatie (KWIN) Veehouderij 2009-2010 van de Wageningen Universiteit (Livestock Research). Voor de regeling is er van uit gegaan dat in de drukke oogsttijd een loonwerker moet worden ingehuurd om de stoppel onder te werken.
- Het hakselen van het stro (in dezelfde werkgang als het combinen) wordt vergoed, omdat dit noodzakelijk is om het onder te kunnen werken.
- Een mestgift wordt vergoed, omdat wanneer gehakseld stro wordt ondergewerkt het noodzakelijk voor de vertering is dat er een bemesting plaatsvindt. De vergoeding is gebaseerd op kosten van een kunstmestgift omdat dit het snelst uitvoerbaar is. Gebruik van organische mest is toegestaan mits dit de agrariër niet belemmert de stoppel binnen twee dagen na oogst in te werken. Deze bemesting heeft nauwelijks bemestende waarde voor het volggewas.

- Het onderploegen (pakket 1) of onderwerken met cultivator/schijveneg (pakket 2) wordt vergoed omdat dit DE essentiële maatregel voor het pakket is. Onderwerking vindt in de normale teelt ook plaats, maar dit vindt bij gangbaar gebruik 3 tot 6 weken later plaats (i.v.m. het drogen van het stro, andere oogstwerkzaamheden).
- Het maken van een zaaibed voor de groenbemester wordt vergoed, omdat door het onderwerken van het stro er een extra grondbewerking nodig is voor een goede kieming van de groenbemester.
- Reguliere praktijk is dat stro wordt geoogst en verkocht. Omdat nu het stro direct bij het oogsten wordt verhakseld wordt de derving van de stro-opbrengst vergoed tegen de marktprijs. Voor de vergoeding wordt uitgegaan van een gemiddelde opbrengst van 5 ton per ha. Voor de vergoeding zijn we uitgegaan van de prijs van grote balen stro. Het is echter ook mogelijk om te rekenen met de (lagere) prijs van 'los stro'. Hierover zal nader overlegd moeten worden.
- Een extra onkruidbestrijding wordt vergoed, omdat relatief vroeg in het jaar een grondbewerking plaatsvindt en het daardoor nodig is om later in het jaar een keer extra te spuiten tegen onkruid.
- Een vergoeding voor klepelen van de groenbemester is nodig omdat de groenbemester door vroege zaai eerder zaad kan vormen (ongewenst voor volggewas en in verband met aantrekken van duiven en eenden), en een grotere biomassa oplevert die zonder klepelen slecht is te verwerken.
- Bij pakket 2 worden de kosten voor het inzaaien van de groenbemester niet vergoed omdat het niet een extra handeling is die vereist is in de regeling. Deelnemers aan de regeling maken zelf de keuze of zij een groenbemester willen inzaaien.
- Het registreren van de datums van de bewerkingen dient om de effectiviteit van de regeling te monitoren en de regeling zo nodig op aan te passen. De registratie van de organische mestgift wordt bijgehouden om te kunnen beoordelen of bemesting extra effect heeft op het weren van ganzen.
- Bij de controles wordt ook het effect van het onderwerken bekeken geregistreerd. Dit wordt bijgehouden om te bezien of het onderwerken voldoende effect heeft.
- De prijzen van loonwerk en producten wordt jaarlijks geïndexeerd aan de hand van de KWIN-cijfers, productcijfers of andere relevante prijzen.

3.5 Organisatie

Aanmelding en uitbetaling

In paragraaf 3.3 is naar voren gekomen dat een betrouwbare partner en eenvoudige administratieve regeling belangrijk zijn om draagvlak te verkrijgen. Agrariërs willen zekerheid voor meerdere jaren dat ze een vergoeding kunnen krijgen, zonder ingewikkelde administratie. Er zijn negatieve ervaringen met toezeggingen en termijnen van uitbetaling met zowel Schiphol (energiegewassen) als Directie Regelingen (Programma Beheer).

Monitoring

Een goede monitoring van de regeling is voorwaarde voor succes, zowel vanuit perspectief van de agrariërs als vanuit perspectief van het terugdringen van overlast door ganzen. De maatregelen zijn niet eerder uitgevoerd, en hebben zeker in het eerste jaar, een experimenteel karakter. Daarbij gaat het om zowel tevredenheid over de regeling bij agrariërs als over de effectiviteit tegen de overlast van ganzen. In hoofdstuk 6 is een opzet van monitoring voorzien en een jaarlijkse bijstelling van de pakketten op basis hiervan.

Meerjarige zekerheid

Er is een wens uitgesproken voor meerjarige zekerheid. Echter de geselecteerde maatregelen hebben geen direct gevolg voor de productie en de afzet, en maken het eenvoudig mogelijk om van jaar tot jaar te beslissen of men wil deelnemen. Dit biedt zowel agrariërs als Schiphol/overheid kans te evalueren en zonodig bij te stellen. Om daarnaast tegemoet te komen aan de wens van meerjarige zekerheid is een overeenkomst voor 5 jaar wenselijk waarin de globale uitvoering van de regeling en een beschikbaar budget voor de regeling zijn vastgelegd. De exacte inhoud van en de vergoeding voor de pakketten kan dan jaarlijks worden bijgesteld op grond van de opgedane ervaring.

Om voldoende draagvlak onder agrariërs te verwerven is het verstandig de agrarische sector een rol te geven in de uitvoering van de regeling en de uitbetaling van de vergoedingen. Als dit binnen de EU regelgeving mogelijk is, kan LTO deze rol vervullen. Dit is afhankelijk van wie geld beschikbaar stelt: overheidsgeld kan alleen via een officieel betaalorgaan worden uitbetaald (meestal DR) en privaat geld kan door LTO worden uitbetaald (zoals bij de Gasunie gelden).

De monitoring, evaluatie en jaarlijkse bijstelling kan worden besproken in een platform van agrariërs en ganzenkenners, dat advies uitbrengt aan LTO en Schiphol/overheid. Dit is nader uitgewerkt in hoofdstuk 6.

4 Kosten voor de regeling

Maatregelen om de graanakkers rond Schiphol minder aantrekkelijk te maken voor ganzen kosten geld. Dit hoofdstuk brengt de totale kosten in beeld voor het areaal graan in de Haarlemmermeer uitgaande van 1) een totale vergoeding voor de graanopbrengst en 2) de regeling 'snel onderwerken van de graanstoppel'.

4.1 Kostenrange als geen graan wordt geteeld

Om te berekenen wat de maximale kosten kunnen zijn voor een maatregel in de graanteelt rekenen we met het scenario dat er geen graan meer geteeld wordt in de gehele Haarlemmermeer. In dat geval moet een kostenderving voor de gehele graan- en stro-opbrengst worden vergoed.

Granen maken in de Haarlemmermeer ca. 49% van het areaal akkerbouw uit (gemiddeld 3.080 ha voor de periode 2005-2008; CBS-Statline), en wintertarwe is daarvan veruit de belangrijkste.

In heel Noord-Holland is van alle graanteelt meer dan 80% wintertarwe over de jaren 2005-2008 (CBS, 2009). De overige 20% betreft voornamelijk zomergerst en incidenteel andere granen. Er is een vergoeding berekend voor het gehele areaal graan op basis van tarweteelt.

Het saldo van wintertarwe verandert de laatste jaren sterk. Het jaar 2008 was bijvoorbeeld een jaar met een hoge prijs terwijl voorgaande jaren aanmerkelijk lager uitvielen. Om inzicht te geven in de kostenrange is gebruik gemaakt van twee verschillende rekenmethodes: de methode van de Gasunie regeling die in samenspraak met de LTO tot stand is gekomen en de methodiek van het Faunafonds.

Het Faunafonds geeft een *tegemoetkoming* in de faunaschade, nl. 95% van de getaxeerde opbrengstderving van de graanoogst. Hierbij wordt stro niet meegenomen, want dat is (meestal) nog oogstbaar. In deze systematiek rekenen zij met de gemiddelde opbrengsten uit de Kwantitatieve Informatie Veehouderij (KWIN Veehouderij, LEI 2009). Voor wintertarwe op kleigrond is dat 9.000 kg per ha. Voor de graanprijzen hanteren zij de normprijzen van het betreffende jaar die het Landbouwkundig Economisch Instituut elke maand uitgeeft. Dat komt uit op € 0,14 per kilogram wintertarwe in 2009. De door het Faunafonds gehanteerde werkwijze om de graanprijzen vast te stellen op basis van de LEI-gegevens is door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State niet onredelijk bevonden, zoals blijkt uit de uitspraak van 3 juni 2009. In deze methodiek gaat men uit van het gemiddelde saldo van wintertarwe dat ligt op € 1.260,- per hectare. Boven op de kosten voor het graan, moet ook een vergoeding voor stro worden berekend. Met een gemiddelde opbrengst van 5 ton/ha en in 2009 een prijs van € 85,-/ton (voor grote ballen) is de hectare vergoeding voor stro € 425,-/ha.

De Gasunie berekent hun vergoedingen voor werkzaamheden (aanleg en onderhoud gasleidingen) op basis van met LTO onderhandelde tarieven per vierkante

meter. Voor tarwe wordt gerekend met € 0,18 per m² werkstrook in 2009. Omge-rekend is dat een saldo van € 1.800,- per hectare (graan en stro).

Onderstaande tabel geeft de berekende totalen aan voor beide rekenmethodes. Als in de hele Haarlemmermeer het niet telen van graan wordt vergoed, moet voor ca 3.000 ha tarweteelt worden vergoed. kost dat tussen de ca. € 5,1 en € 5,4 miljoen per jaar.

Tabel 4.1 Berekening totale kosten voor Haarlemmermeer als er geen graan wordt geteeld.

Rekenmethode	Oppervlakte	Uitgekeerd saldo per ha	Totaal vergoeding
Faunafonds	3.000 ha	Graan € 1.260,- Stro € 425,-	€ 5.055.000,-
Gasunie	3.000 ha	€ 1.800,-	€ 5.400.000,-

4.2 Kostenrange met regeling onderwerken stoppel

Als er voor wordt gekozen om met een regeling van aangepaste graanteelt te wer-ken is het snel onderwerken van de graanstoppel de beste manier. In hoofdstuk 3 is uitgewerkt hoe zo'n regeling er uit kan zien. Om een kostenrange aan te geven wordt gerekend met de daar genoemde bedragen voor de voorgestelde pakketten: een pakket snel onderploegen van de stoppel en een pakket snel onderwerken van graanstoppel plus inzaaien van een groenbemester.

In de onderstaande tabel zijn de maximale kosten berekend voor beide regelingen als de regeling wordt toegepast op het volledige areaal graanteelt van 3.000 hecta-re in de Haarlemmermeer.

Tabel 4.2 Totale kosten voor de Haarlemmermeer indien wordt betaald voor de volledige benutting van de regeling voor elk van de twee pakketten.

Pakket	Kosten per ha	Oppervlakte	Totaal vergoeding
Onderploegen	€ 803,-	3.000 ha	€ 2.409.000,-
Onderwerken en groenbemester	€ 845,-	3.000 ha	€ 2.535.000,-

Het werken met de voorgestelde regeling zal rond de 2,5 mln. per jaar kosten als de regeling volledig wordt benut in de hele Haarlemmermeer.

5 Draagvlak en animo _____

Om het draagvlak voor de regeling en het animo te meten om deel te nemen is een brief met korte vragenlijst verstuurd naar alle agrariërs met akkers in het noordelijk deel van de Haarlemmermeer. Het lag eerst in de bedoeling om de regeling met voorrang in dit gebied toe te gaan passen, maar daarvan is afgezien om afwenteling van de ganzen naar andere delen van de Haarlemmermeer te vermijden. In de brief is uitgelegd wat de bedoeling is van de regeling en wordt gevraagd aan de boeren wat redenen zijn voor het wel of niet deelnemen aan de regeling. De vragen staan in onderstaand kader.

Huidige graanareaal (2009) en stoppelbehandeling

- 1 a. Hoeveel hectare aan granen had u in 2009?ha
- b. Van hoeveel hectare graan oogst u het stro?ha
- c. Heeft u de mogelijkheid het stro te hakselen door middel van een hakselaar aan de combine?
 ja met eigen combine
 ja met combine van loonwerker
 nee, ik gebruik een combine waarvoor geen hakselaar beschikbaar is
- d. Over hoeveel hectare graanstoppel zaaide u in 2009 een groenbemesterha

Mening over de ganzenpreventiepakketten

2. Zou u inschrijven op pakket 1: het snel onderploegen van graanstoppel?
 - a. Zo ja, voor hoeveel hectareha
wat zijn uw redenen om mee te doen?
 - b. Zo nee, wat zijn uw redenen om het niet te doen?
3. Zou u inschrijven op pakket 2: het snel onderwerken van graanstoppel en inzaaien van een groenbemester?
 - a. Zo ja, voor hoeveel hectareha
wat zijn uw redenen om mee te doen?
 - b. Zo nee, wat zijn uw redenen om het niet te doen?
4. Heeft u andere opmerkingen over de concept regeling?

5.1 Resultaat draagvlakmeting

Van de 66 verzonden vragenlijstjes zijn 26 teruggestuurd. Dat komt neer op een voor een schriftelijke enquête goede respons van 39%. Ondanks een zorgvuldige selectie van de adressen is de enquête ook naar een aantal melkveehouders in het (noordelijke) deel van de Haarlemmermeer gestuurd en hebben een aantal akkerbouwers de enquête niet ontvangen.

De respondenten hadden samen in 2009 ongeveer 1.007 ha granen waarvan het stro van ongeveer 868 ha in grote balen werd geperst (86%) en van ongeveer 80 ha in kleine balen. Er werd onder de respondenten ongeveer 441 ha groenbemester ingezaaid op de graanpercelen.

Pakket 1 werd door de akkerbouwers het minst goed bevonden, slechts 6 van de 26 zouden inschrijven op dit pakket met een totaal van 88 ha. Voor pakket 2 is meer animo: 19 respondenten kiezen voor dit pakket met een indicatief aantal hectares van 567 ha.

De mogelijkheid om stro te hakselen kan bij 11 boeren met de eigen combine en bij 9 door de loonwerker. Vijf boeren kunnen niet hakselen met hun eigen combine.

De voor- en nadelen per pakket die de respondenten noemden in de enquête zijn hieronder op een rij gezet.

Pakket 1 Versneld onderploegen graanstoppel

Genoemde voordelen zijn dat het pakket bijdraagt aan de vliegveiligheid (2x genoemd). Landbouwkundige voordelen zijn volgens de respondenten dat de ganzen wegblijven en grond niet kunnen vertrappen (1x) en dat een keer ploegen mits het droog weer is ook veel waard is.

De meeste noemden nadelen van het ploegpakket. Vooral de slempgevoelige bodem wordt genoemd (5x). Daarmee samenhangend wil men graag een groenbemester inzaaien (5x) en kiest daarom voor pakket 2.

Het vroege ploegen is voor een aantal ook reden om niet mee te doen. Het is niet goed voor de bodemstructuur (4x). Andere genoemde redenen zijn onkruid (1x), het samenvallen met het uithalen van de sloten (1x) en voor een boer met eigen combine is het organisatorisch niet uitvoerbaar (1x). Ook een loonwerker merkt op dat het niet mee valt om de combine binnen twee dagen te volgen met de ploeg omdat ploegen niet snel gaat.

Pakket 2 Versneld onderwerken graanstoppel voor het inzaaien van een groenbemester

Genoemde voordelen van het pakket met groenbemester zijn vooral de bodemvruchtbaarheid en het op peil houden van het organische stof gehalte (7x genoemd). Ook hier wordt duidelijk gezien dat het voordelen oplevert voor de vliegveiligheid (7x expliciet genoemd). Het pakket wordt genoemd als een andere vorm van de huidige praktijk omdat al veel akkerbouwers een groenbemester inzaaien (2x genoemd). Vier akkerbouwers noemen de vergoeding voldoende om mee te doen, de kosten worden gedekt.

Akkerbouwers zien als grootste nadeel van dit pakket dat het hen niet of lastig uitvoerbaar lijkt. De twee dagen grens is daarbij 4x genoemd. Het ontbreken van een dervingsvergoeding voor de verkoop van kleine balen stro is door 2 akkerbouwers genoemd als reden om niet mee te doen. Andere genoemde redenen zijn tijdgebrek (1x), geen hakselaar op de eigen combine (1x) en geen goede ervaringen met groenbemester teelt (1x).

Een punt wat werd genoemd is de praktijk van het inzaaien van een grasgroenbemester onder dekvrucht. Dit is bij een aantal boeren de praktijk. Hoeveel boeren dat doen is niet bekend. Het inzaaien van een grasgroenbemester kan echter wel ganzen aantrekken en wordt daarom niet vergoed in het pakket.

Overige opmerkingen

De overige opmerkingen, inclusief twee telefonische van melkveehouders, zijn hieronder weergegeven:

Regeling: inpasbaarheid

- 'Binnen 2 dagen bewerken is te kort i.v.m. drukke werkzaamheden voor een eenmanszaak.'
- 'De loonwerker moet wel beschikbaar zijn in die periode.'
- 'Wordt er maatwerk geleverd per ondernemer? Met betrekking tot a) extra vergoeding i.v.m. eigen klantenkring kleine balen b) stijging stroprijs c) evt. kwaliteit van het werk belonen?'
- 'Jaarlijkse controle is goed. Wil meedoen voor meerjarige contracten.'
- 'Lijkt een redelijke regeling. Probleem kan zitten in de weersgesteldheid waarbij de mogelijkheid zou moeten zijn keuze in pakket 1 of 2 afhankelijk van weersomstandigheden.'

Regeling: risico's

- 'Is er een stroppenpot? Als de grond verslempd is en er staat water op, verdwijnt alle stikstof. Gewassen groeien minder het andere jaar. Wie bekijkt dat? Wie draait er op voor de schade?'
- 'Mijn voorstel is om naast de schadeloosstelling, een medewerkingsvergoeding uit te betalen per deelnemer. Dit is gebruikelijk bij de Gasunienormen en algemeen aanvaard.'

Ganzenbeleid en effectiviteit

- 'Ganzen komen ook op suikerbietenkoppen en aardappel na het rooien.'
- 'Een beter evenwicht in de ganzenpopulatie moet op de eerste plaats komen. Helaas is de natuur meer heilig verklaard dan een goed evenwicht in de natuur'.
- 'In hoeverre komen de ganzen naar de graslandgebieden (en veroorzaken daar schade) als het graan snel wordt ondergewerkt (reactie melkveehouder)?'
- 'De duiven en eenden krijgen waarschijnlijk te weinig voedselaanbod, omdat alle graankorrels ondergewerkt zijn. Dit moet ook goed worden gemonitord.'
- 'Wij (loonwerker red.) hebben weinig kennis van ganzen en kunnen van groenbemesters (of mengsels) moeilijk van te voren inschatten of deze wel/niet aantrekkelijk zijn voor ganzen. Het zou aantrekkelijk zijn als je de lagere organische stof productie van bladrammenas t.o.v. Italiaans raai gecompenseerd krijgt d.m.v. compost.'
- 'In hoeverre zullen akkerbouwers minder maïs gaan telen (voor melkveehouders), omdat ze de regeling mogelijk aantrekkelijker vinden dan het telen van maïs?'
- 'Pakketten kunnen nadelig zijn voor loonwerkers die in de verwerking van stro hebben geïnvesteerd.'

5.2 Conclusie draagvlakmeting

De regeling wordt als nuttig gezien, waarbij het animo voor de groenbemestingregeling groter is dan voor de regeling voor versneld onderploegen. Er zitten een aantal haken en ogen aan waar nog goed naar gekeken dient te worden:

- Het omgaan met de weersomstandigheden: hoe flexibel wordt de regeling en welke afspraken moeten worden gemaakt?
- De mogelijke effecten van de regeling op het verplaatsen van ganzen van akkers naar graslanden (monitoring).

- Goede monitoring van de regeling is noodzakelijk om de effecten goed in kaart te brengen en zo nodig de regeling aan te passen.
- De regeling kan niet op zichzelf staan maar moet zijn ingebed in een algemeen ganzenbeleid waar ontheffingen voor afschot, schadevergoeding door het Faunafonds en populatiebeheer ook bij horen.

Grauwe gans (foto Theo van Lent).

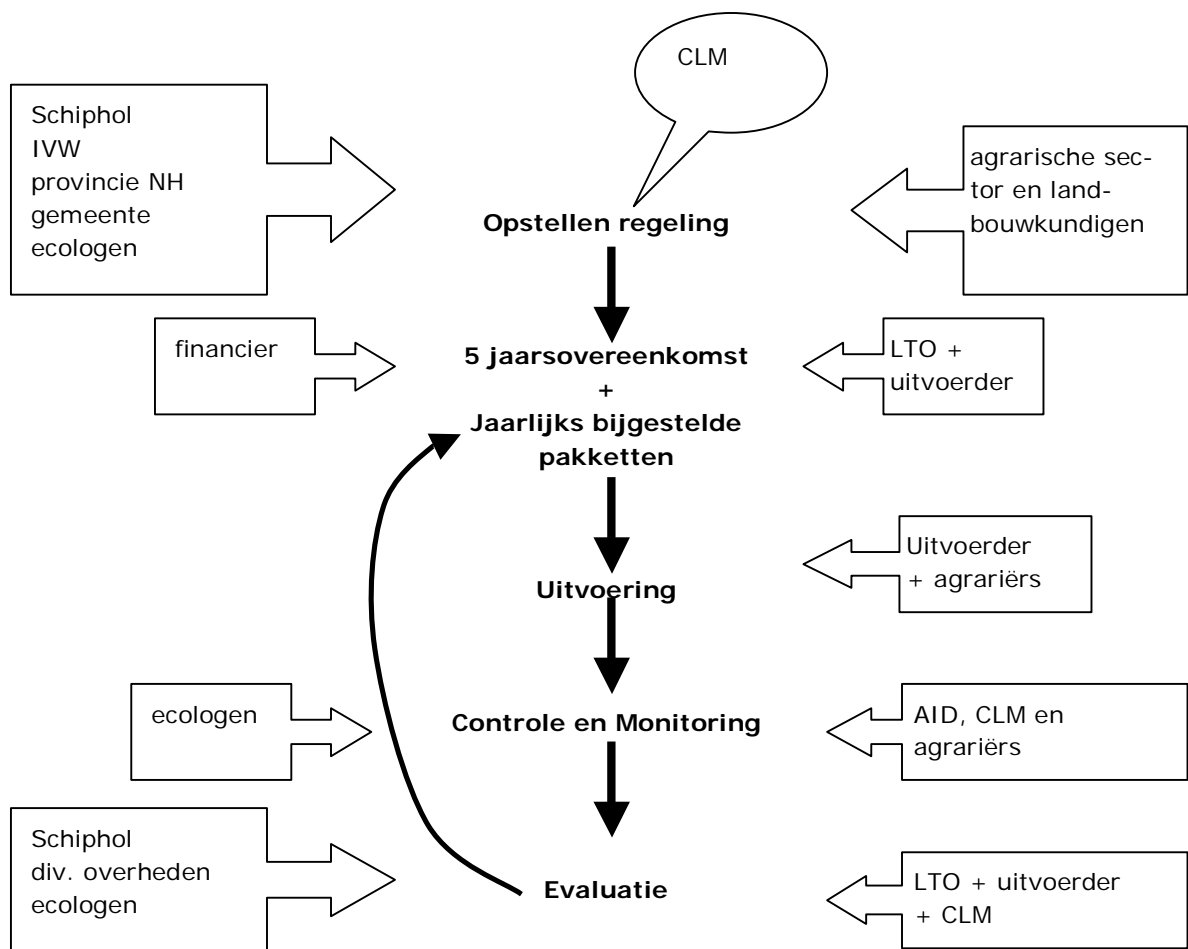
6 Voorstel uitvoering regeling _____

Dit rapport is het resultaat van een bundeling van krachten, ideeën en wensen van agrariërs, onderzoekers en beleidsmakers onder coördinatie en begeleiding van CLM. Daarmee ligt er een voorstel voor een regeling “ganzenpreventie” met daarin pakketten van maatregelen waarvoor agrariërs een vergoeding kunnen krijgen.

In Hoofdstuk 4 is geconcludeerd dat het verstandig is de agrarische sector (LTO) een rol te geven in de uitvoering van de regeling en de uitbetaling van de vergoedingen, om voldoende draagvlak onder agrariërs te verwerven. Het is nog de vraag of de EU-regelgeving dit toelaat. Dit is afhankelijk of de financier een publieke dan wel private partij is. Wie als financier gaat optreden is op dit moment nog niet duidelijk. Er zijn drie varianten:

1. Er is een publieke financier (bijv. het Rijk), en dan is een door de EU erkende uitvoerder nodig. Dat kan DR, DLG of Nationaal Groenfonds zijn. De rijksoverheid schakelt DLG steeds minder in als uitvoerder, DR is de meest aangewezen partij gezien haar ervaring met het Programma Beheer en in de toekomst de nieuwe Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL).
2. Is er is een private financier, dan kan deze zelf een uitvoerder kiezen. LTO is hiervoor een goede kandidaat, en zij kan de regeling door een agrarische natuurvereniging laten uitvoeren.
3. Als Schiphol optreedt op als financier, dan is het de vraag of deze als publieke, dan wel private partij wordt aangemerkt, gezien overheidsbelangen in aandelen van Schiphol. Onduidelijk is of dit naar variant 1 of 2 leidt.

In onderstaand schema is aangegeven hoe de uitvoering en bijstelling van de regeling kan plaatsvinden. Wie financier is, en daarvan afhankelijk wie als uitvoerder kan optreden, moet nog worden bepaald.

Figuur 5.1 Betrokkenen bij uitvoering van een regeling Ganzenpreventiepakketten.

Financier = Schiphol en/of V&W en/of provincie.

Uitvoerder = DR (indien publieke financier) of LTO (indien private financier).

Controleur = AID (indien publieke financier) of Schiphol (indien private financier).

Vijfjaarsovereenkomst

Er is een wens uitgesproken voor meerjarige zekerheid, echter de geselecteerde maatregelen bieden de mogelijkheid om van jaar tot jaar te beslissen of men wil deelnemen. Dit biedt zowel agrariërs als Schiphol/overheid de kans te evalueren en de regeling zondig bij te stellen. Om wel enige zekerheid te bieden gaan LTO en de financier een overeenkomst aan voor 5 jaar waarin de uitvoerder van de regeling en een beschikbaar budget voor de regeling wordt vastgelegd.

Ook moet worden bepaald of de uitvoerder financiële middelen voor de uitvoering van de regeling krijgt en wie de monitoring van de regeling en de ganzen financiert.

Over de exacte inhoud van en de vergoeding voor de pakketten vindt jaarlijks overleg plaats en wordt uiterlijk 15 februari in een overeenkomst vastgelegd.

Uitvoering van de regeling

De volgende punten zijn van belang voor de uitvoering van de regeling:

- uitvoerder maakt voor 1 maart de ganzenpreventiepakketten bekend onder de agrariërs in het doelgebied;
- in het voorjaar, uiterlijk 1 april, doen agrariërs een vooraanmelding bij de uitvoerder welke pakketten zij over hoeveel ha. willen afsluiten, met een kaart van de exacte ligging en oppervlakte van de percelen;
- uitvoerder bundelt de aanvragen en vraagt het benodigde budget (waarvan het maximum is vastgelegd in de 5-jaarsovereenkomst) als voorschot aan bij de financier;
- De financier betaalt het voorschot uit uiterlijk 1 juli;
- zodra de agrariër aan de vereiste verplichting heeft voldaan, geeft hij dit aan op een formulier dat hij mailt of faxt naar LTO;
- uitvoerder verzorgt binnen twee weken de uitbetaling;
- uitvoerder stelt een overzicht op van uitbetaalde vergoedingen en verrekent het verschil met de financier voor 1 december.

Controle op maatregelen en sancties

Steekproefsgewijs (1 op 10) controleert de controleur of agrariërs aan de maatregelen hebben voldaan door veldbezoeken rond de oogst-/inwerkijd. Desgewenst kan een vertegenwoordiger van de financiers aan dergelijke veldbezoeken deelnemen. Als een agrarische natuurvereniging de regeling uitvoert, kan zij de controles uitvoeren, zoals dat nu ook bij de natuurbeheerpakketten gebeurt.

Indien niet aan de gestelde eisen van het pakket is voldaan, wordt de vergoeding teruggevorderd. Indien een tweede keer blijkt dat een deelnemer de maatregelen niet heeft uitgevoerd, wordt hij voor drie volgende jaren uitgesloten van deelname.

Monitoring van de regeling op tevredenheid en effectiviteit

Een goede monitoring van de regeling is een voorwaarde voor succes, zowel vanuit perspectief van de agrariërs als vanuit het terugdringen van de overlast door ganzen. De maatregelen zijn niet eerder uitgevoerd, en hebben zeker in het eerste jaar een experimenteel karakter.

Monitoring bestaat uit:

- registratie van oppervlakte en ligging van afgesloten pakketten (door uitvoerder);
- "klanttevredenheid" bij agrariërs (via enquête of via internet door onafhankelijke partij):
 - hoe is de maatregel uitgevoerd?
 - welke technische knelpunten ervaart men?
 - welke positieve of negatieve gevolgen neemt men waar voor de landbouwpraktijk?
 - voldeed de procedure?
 - is men tevreden met de vergoeding?
 - heeft men ganzen waargenomen op de betreffende percelen, welke andere effecten op ganzen heeft men waargenomen (verplaatsing naar andere graanpercelen, andere gewassen...)?
- effect op aantallen ganzen (door Schiphol, provincie):
 - aantal overvliegende ganzen op Schiphol;
 - aantal ganzen(dagen) vergeleken met voorgaande jaren;
 - verspreiding rond Schiphol en relatie met percelen met pakketten;
 - op welke gewassen bevinden de ganzen zich, ook op percelen met pakketten, of met groenbemesters?

Evaluatie en jaarlijkse bijstelling

Er wordt jaarlijks door een onafhankelijke organisatie (bijv. CLM) een evaluatierapport opgesteld dat wordt besproken met een klankbordgroep waarin financier, agrariërs, ganzenexperts en overheden zijn vertegenwoordigd. Zij brengen advies uit over eventuele bijstellingen in de pakketten. Deze verwerkt dit in een voorstel naar de financiers en LTO die gezamenlijk hierover een besluit nemen.

7 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Er zijn mogelijkheden en er is draagvlak voor een tweetal pakketten die graanpercelen na de oogst minder of niet meer aantrekkelijk voor ganzen kunnen maken:

- Versneld onderploegen van graanstoppel;
- Versneld onderwerken graanstoppel voor het inzaaien van een groenbemester.

Het meeste draagvlak is er voor het 'groenbemestingspakket', want dat sluit het beste aan bij de gangbare praktijk.

Kern van deze pakketten is dat de stoppel, met daarbij het gevallen graan en het gehakselde stro, binnen twee dagen wordt ondergewerkt. Daarmee verdwijnt een zeer aantrekkelijke voedselbron voor de ganzen in de periode augustus-september. Dit is de periode dat de grootste aantal ganzen rond Schiphol vliegen.

De kosten voor deze "ganzenpreventiepakketten" bedragen respectievelijk € 803,- en € 845,-/ha. Wanneer deze regeling in de hele Haarlemmermeer zou worden toegepast kost deze ca. € 2,5 mln. per jaar. Ter vergelijking: een rigoureuze maatregel, een "geen-graanregeling", kost ca. € 5,1 tot 5,4 mln. per jaar. Bovendien zal het draagvlak voor een dergelijk regeling gering zijn.

Het telen van een alternatief gewas in plaats van graan is nog lastig. Alternatieven, die onaantrekkelijk zijn voor ganzen, zijn er nauwelijks en met een mogelijk energiegewas, soedangras, is nog weinig ervaring. Ook de markt hiervoor is nog niet ontwikkeld.

De voorgestelde pakketten kunnen rekenen op een redelijk draagvlak bij akkerbouwers in de Haarlemmermeer, waarbij als knelpunten en vragen worden genoemd: korte periode van inwerken (twee dagen); knelpunt voor twee dagen als het weer niet meezit; risico's op structuurschade door het vroege ploegen; risico op 'afwenteling' van ganzenschade op andere gewassen, met name gras. Duidelijk is ook dat de pakketten een onderdeel moeten zijn van een breder ganzenbeleid, waar populatieregulatie een onderdeel van vormt.

De voorgestelde pakketten zullen eerst moeten worden uitgetest op effectiviteit voor het verminderen van het aantal ganzen en voor inpasbaarheid van de regeling. Op basis hiervan moeten de pakketten jaarlijks worden bijgesteld, ook wat betreft de doorrekening (indexering) van de kosten.

Aanbevelingen

1. Betrokken partijen (V&W, provincie Noord-Holland, Schiphol, LTO) zullen op zo kort mogelijke termijn de benodigde financiële middelen voor een ganzenpreventieregeling moeten organiseren voor een periode van enkele jaren (liefst 5 jaar), zodat de regeling in 2011 in werking kan treden.
2. Gebruik het eerste jaar van de regeling nadrukkelijk om te experimenteren met de regeling.
3. Organiseer monitoring van zowel de effectiviteit van de regeling op het aantal ganzen als voor de inpasbaarheid voor agrariërs.

4. Probeer in 2010 al met een pilot te starten om de inpasbaarheid en effectiviteit van de pakketten te testen. Daarmee wordt aangesloten bij de 'energie' die nu bij agrariërs aanwezig is.
5. Schiphol zou een samenwerkingsverband met agrariërs kunnen opzetten voor de teelt en afname van een energiegewas voor de productie van biodiesel voor eigen gebruik. Daarmee worden twee vliegen in één slag geslagen: duurzame energie en een verminderd ganzenrisico voor Schiphol.

Grauwe ganzenpaartje met jongen. De gent (het mannetje, rechts) spot een vliegtuig (foto Theo van Lent).

Bronnen

Jeugd H.P. van der, B. Voslamber, C. van Turnhout, H. Sierdsema, N. Feige, J. Nienhuis & K. Koffijberg, 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

KWIN, 2009. Handboek Kwantitatieve Informatie Veehouderij 2009-2010 van de Wageningen Universiteit (Livestock Research), LEI.

van Liere, D.W., N.J.M. Van Eekeren, M.J.J.E. Loonen, 2009. Feeding preferences in Greylag Geese and the effect of Activated Charcoal. *Journal of Wildlife Management* 73(6): 924–931.

Ministerie van LNV, 2007. Handreiking voor beleid ten aanzien van overzomerende ganzen. Richtlijnen voor provincies en faunabeheereenheden ten aanzien van overzomerende ganzen.

Schrijvers, M., 2010. Vogelaanvaringspreventie bij Defensie. *Vakblad Natuur Bos Landschap*, januari 2010.

Voort, M.P.J. van der, 2007. Saldi van energiegewassen. Saldoberekeningen van energiegewassen voor covergisting en bio-ethanolproductie. *Praktijkonderzoek Plant en Omgeving B.V.* PPO publicatie nr. 32500580.

Voort, M.P.J. van der, R.D. Timmer, W. Van Geel, W. Runia, W.J. Corré, 2008. Economie van energiegewassen. *Praktijkonderzoek Plant en Omgeving B.V.* PPO publicatie nr. 32500608.